

Karaman Kültürel Miras Değerleri ve Taşkale'nin Bölgesel Kalkınmadaki Yeri

Seda Dilay^{1*}

^{1*}Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Karaman, Türkiye, (ORCID: 0000-0002-5239-8589), sdilay@kmu.edu.tr

(İlk Geliş Tarihi 02 Ağustos 2021 ve Kabul Tarihi 25 Aralık 2021)

(DOI: 10.31590/ejosat.977835)

ATIF/REFERENCE: Dilay, S., (2021). Karaman Kültürel Miras Değerleri ve Taşkale'nin Bölgesel Kalkınmadaki Yeri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (31), 735-745.

Öz

Tarihsel süreç içerisinde yeryüzünde farklı coğrafyalarda oluşan toplumsal birikimler, kültürel miras olarak tanımlanmaktadır. Toplumların kendine özgü gelenek, görenek, örf ve adetlerinin yanı sıra, saray, cami, medrese, köprü, han gibi mimari eserleri de toplumsal önem taşımaktadır. Ayrıca, çeşitli coğrafi özellikler sonucunda ortaya çıkan oluşumlar doğal miras olarak tanımlanmaktadır. Her toplumun aidiyet duygusunu gösteren, sahiplenme ve benimseme içgüdülerini harekete geçiren bu değerler, tarihin hangi sürecinde ortaya çıkmış olursa olsun, geleceğe akarını yapılmıştır. Anadolu coğrafyası da bu tür bir sorumluluk gerektiren bir potansiyele sahiptir. Önemli doğal zenginlikleri ile kültürel değerlerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması, dikkat çeken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel açıdan son derece zengin olan Karaman, bu özellikleriyle geçmişte ve günümüzde pek çok medeniyetin ilgi odağı haline gelmiş, çok yönlü ve köklü bir tarihe sahiptir. İlk toplumlardan, Büyük Selçuklulara, Anadolu Selçuklularından Osmanlılara kadar gelişimini sürekli devam ettiren bu medeniyet; mimarisi, geleneksel el sanatları, yöresel üretimleriyle üretilen pek çok eseri, tarih kayıtlarına yazdırmayı başarabilmiştir. Tüm bu sanat eserleri, yapıtlar ve el emeği ürünler, Karaman coğrafyası olarak bilinen topraklarda bölgeye adım adım damgasını vurmuştur. Bu çalışmada, Karaman'da; Bizans Dönemi, Anadolu Selçuklu Dönemi, Osmanlı Dönemi ve özelliklerde Beylikler Dönemine ait pek çok kültürel değere sahip, tarihsel değer taşıyan doğal ve kültürel miras öğelerini barındıran Taşkale Ören Yeri ele alınmıştır. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda elde edilen veriler, Taşkale Ören Yeri'nin zengin bir kültürel potansiyele sahip olduğu belirlenmiş, bu bölgenin yörenin kalkınmasına önemli katkılar verebileceği görülmüştür. Çalışmanın sonucunda, bazı önerilerde bulunulmuştur. Yapılan bu çalışmanın bir sonraki araştırmalara da kaynak teşkil etmesi umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, doğal miras, sanat, bölgesel kalkınma, Taşkale Ören Yeri, Karaman.

Karaman Cultural Heritage Values and Taşkale's Place in Regional Development

Abstract

The social accumulations formed in different geographies on earth in the historical process are defined as cultural heritage. Architectural works such as palaces, mosques, madrasahs, bridges, inns, as well as the unique traditions, customs, and traditions of societies are also of social importance. In addition, formations that emerge as a result of various geographical features are defined as natural heritage. These values, which show the sense of belonging of every society and activate the instinct of ownership and adoption, have been transferred to the future no matter what period of history they have emerged. Anatolian geography also has a potential that requires such a responsibility. Preserving its important natural riches and cultural values and transferring them to future generations is an area that draws attention. Karaman, which is extremely rich in terms of culture, has a versatile and deep-rooted history that has become the focus of attention of many civilizations in the past and today with these features. This civilization, which continued its development from the first societies to the Great Seljuks, from the Anatolian Seljuks to the Ottomans; architecture, traditional handicrafts, many artifacts produced by local productions, were able to be recorded in the historical records. All these works of art, artifacts and handicrafts left their mark on the region, step by step, in the lands known as Karaman geography. In this study, in Karaman; The Taşkale Ruins, which have many cultural values belonging to the Byzantine Period, the Anatolian Seljuk Period, the Ottoman Period and especially the Principalities Period, which contains natural and cultural heritage items with historical value, are discussed. The data obtained as a result of the examinations and researches, it has been determined that Taşkale Ruins has a rich cultural potential, and it has been seen that this region can contribute to the development of the region. As a result of the study, some suggestions were made. It is hoped that this study will be a source for future research.

Keywords: Cultural heritage, natural heritage, art, regional development, Taşkale Ruins, Karaman.

* Sorumlu Yazar: sdilay@kmu.edu.tr

1. Giriş

Doğa ve kültür, yüzyıllar boyunca birbirlerini etkileyen unsurlar olmuşlardır. Bu unsurlar, toplumların günlük yaşantılarını, kültürel özelliklerini ve bölgesel kalkınma stratejilerini şekillendirmiştir. Bölgesel kalkınma dinamiklerinin çeşitlilik göstermesi, farklı alanlardaki gelişmelerin tek ve bütüncül yaklaşımlarla ele alınmasını gerektirmektedir [1]. Kalkınmaya katkı sağlayan kültürel değerlerden bazıları; resim, müzik, el sanatları, eğitim, edebiyat, dil, mutfak ve tarihi özelliklerdir [2]. Ayrıca, bölgenin mimari dokusu, yöresel eserleri ve bölgede yaşayan halk, kalkınmaya yön veren unsurlar arasındadır.

Özellikle 20.yüzyılda anlamı genişleyen bölgesel kalkınma kavramı, günümüzde küreselleşmenin ivme kazanmasında önemli bir yere sahiptir. Ekonomik gelişmelerde büyük rol oynayan [3] ve alternatif kalkınmanın unsurları arasında yer alan kültürel zenginlikler, kazanç sağlamanın yanı sıra, bu değerlerin korunmasını da sağlamaktadır [4]. Yapılan çalışmalar ile, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında farklı yolların izlendiği görülmektedir [5]. Ayrıca; bazı ulusların diğerlerinde göre daha zengin olmaları, mevcut üretim, sanayi ve teknolojilerinin daha üst seviyede olmasından değil, sosyal ve kültürel açıdan güçlü olmalarından kaynaklanmaktadır [1].

Günümüzde kültürel miras konusu ile ilgili olarak; evrensel düzeyde yasalar, yönetmelikler, anlaşmalar ve protokoller mevcuttur. Dünya Mirası Eğitim Programı (World Heritage Education Programme) etkinliklerinde; koruma alanlarını, çeşitli kültürler, tarih, gelenekler, çevre, doğa, ekoloji ve biyo çeşitliliğin korunması konuları ele alınmaktadır. 2017 yılı itibariyle bu konuyla ilgili evrensel, ulusal ve bölgesel seminerler ve çalıştaylar verilmektedir [6]. Kültürel mirasın korunması, Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda, bugünün ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanmaktadır [7]. Kültürel, tarihsel ve bölgesel açıdan dünya genelinde faaliyetlerde bulunan ICOMOS ise, uluslararası bir organizasyon olup, amacı tarihi anıtlar ile siteleri korumak, değerlendirilmesine yönelik ilkeler geliştirmek ve konuyla ilgili tüm araştırmaları destekleyerek yönlendirmektir (<http://www.icomos.org.tr/>). Böylece, bölgesel kalkınmada kültürel mirasın korunması sağlanırken, geleceğe yönelik öngörüler ile geçmiş hakkında düşünsel bir bakış açısı kazandırılmaktadır.

Türkiye’de yer alan bazı kültürel değerlerin UNESCO Dünya Kültür Mirasını Koruma listesinde bulunduğu bilinmektedir. Örneğin; Göreme Ulusal Tarihi Parkı içindeki Göreme Açık Hava Müzesi ve yakın çevresi bu listede yer almaktadır [8]. Karaman Taşkale Ören Yeri’nin, Manazan mağaraları ve tahıl ambarları olarak bilinen bölgenin de doğal ve kültürel miras potansiyeline sahip olması nedeniyle, bu düzeyde evrensel değer kazanması, arzu edilen hedefler arasındadır. Bölgenin günümüzdeki değerinden çok daha fazlasını hak ettiğini söylemek doğru olacaktır.

2. Material ve Metot

Karaman, coğafi açıdan ele alındığında, Türkiye’nin İç Anadolu Bölgesi’nde bulunmaktadır. Tarihte olduğu gibi, günümüzde de büyük öneme sahiptir. Uzun yıllar boyunca bölgenin ekonomi, kültür, sanayi, ticaret ve sanat merkezi olmuştur. Karaman ve çevresi; tarihi yapılara, inanç merkezlerine ve mağaralara ev sahipliği yapan bir yerdir (Şekil 1).

Şekil 1. Karaman haritası

<https://www.turkiye-rehberi.net/karaman-haritasi.asp>

Bu araştırmanın materyalini Karaman İli oluşturmaktadır. Çalışma, Karaman ve çevresindeki Taşkale Ören Yeri, Karadağ’da bulunan geçmiş uygarlıklara ait yerleşim alanları ve şehir merkezinde bulunan bazı tarihi yapılar ile sınırlıdır. Araştırma kapsamında yapıların, coğrafi ve tarihsel dokuları incelenmiştir. Bölge halkının yaşayışı, gelenek-göreneklere, yöresel özellikleri belirlenerek, bunların bölge kalkınmasına olan etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda geniş bir literatür taraması yapılmış, yazılı ve görsel belgelerden yararlanılmış, bölgeye defalarca teknik geziler yapılmıştır. Bu gezilerde, bölge halkı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bunlar kayda alınmıştır. Tarihsel ve kültürel belgelere ulaşmak, gözlemlenmek ve veriler elde etmek, bilimsel bir araştırmanın koşulları arasındadır. Yapılan araştırmalarda, bölgede pek çok tarihi, arkeolojik, kültürel, estetik, sosyal ve toplumsal değerlerin bulunduğu görülmüştür.

3. Araştırma Sonuçları ve Tartışma

3.1. Kültürel Mirasın Önemi

Geçmişin birikimleri olarak algılanabilecek bir kavram olan kültürel miras, genel açıdan somut ve somut olmayan değerlerin tamamını kapsamaktadır. Somut kültürel mirasın büyük bir kısmını oluşturan mimari eserler, diğer kültürel mirasa sahip öğeleri de barındırmaktadır [9]. Tarihi izlerin geleceğe taşınması şeklinde ifade edilebilmesinin yanı sıra, sahiplenme içgüdüsünü bünyesinde barındıran miras algısında, kültürel nesnelere yalın doğallıklarının ötesine geçmektedir. Kültürel miras olarak tanımlanabilen nesnelere, toplumsal boyutta gelişen bireysellik içermektedir [10]. Bu nesnelere yalın doğallıklarından sıyrılıp, sıradanlıktan uzaklaşarak, yeni bir değer kazanmalarına katkı sağlaması, topluma mal olan milli değerler potansiyeli niteliği kazanmaktadır.

Çeşitli toplumların, içinde barındırdığı, binlerce yıl öncesinde ortaya çıkmış olan somut ya da somut olmayan varlıklar, kavramlar ve olgular da kültürel miras şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kültürel değerler, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak sınıflandırılmaktadır. Özellikle günümüz evrensellik çağında, kültür turizminin gelişimini ve sürdürülebilirliğini sağlamak için bu kültürel mirasların korunması büyük önem taşımaktadır [11]. Böylece, sürdürülebilir bölge kalkınmasının sağlanabilmesi ile kentsel yaşam kalitesinin iyileşebileceği söylenebilmektedir [12]. Yaşam kalitesini artışı,

çevresel faktörlerle ivme kazanmaktadır [13]. Özellikle günümüzde çevresel farkındalığın geliştirilmesi, sürdürülebilir ve yararlı davranışların edinilmesi, doğal imkânların, tarihi ve kültürel değerlerin korunması gibi konular, kültürel mirasa sahip çıkmak ve koruyarak gelecek nesillere aktarmak için gereklidir.

3.2.Karaman ve Çevresindeki Kültürel Miras

Potansiyeli

Karaman Kalesi

Geçmişindeki tarihsel çeşitlilik, Karaman'ın zengin tarihi ve kültürel bir mirasa sahip olduğu anlamına gelmektedir. Karaman Kalesi'nin yer aldığı bölgenin, literatürde Karaman Höyük olarak geçen yerleşim olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, M.Ö. 2500 yıllarına tarihlendirilen İlk Tunç Çağı'na ait ve günümüzden en az 4500 yıl öncesine dayanan bir yerleşim merkezi olduğunu da belirtmektedir [14]. Karaman merkezinde yer alan Karaman Kalesi'nin üzerinde bulunduğu bölgenin Neolitik Döneme ait bir höyük olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Hititler döneminde buranın, Larende kelimesini anımsatan Lalanda ya da Lanta olarak adlandırıldığı, M.Ö. 8000'lerden beri burada insanların yaşadığı belirtilmektedir [15].

Yapılan araştırmalarda, Karaman Kalesi'nin genel itibarıyla üç bölümden oluştuğu, ancak dış kale bölümünden herhangi bir kalıntının günümüze ulaşmadığı ifade edilmektedir. (Şekil 2). Orta kale bölümünün, kimi sağlam alanları ile iç kale bölümünün tamamı günümüze kadar sağlam ve ayakta kalabilmiştir. 12. yy'da Selçuklular tarafından yapılmış olan Karaman Kalesi, Karamanoğulları Dönemi'nde onarım görmüştür. Ancak onarımda Karaman'da bulunan diğer yapılardan elde edilen taşlar ile geliş güzel [16]. Bu durum, günümüzde kale duvarları üzerinde bulunan pek çok yazılı taşın ters ve düzensiz olarak yerleştirilmiş olmasından anlaşılmaktadır.

Ayrıca Karaman Kalesi ve etrafında yapılan çevre düzenlemeleri ve peyzaj çalışmaları, bölgeye tarihsel bir anlam ve kültürel bir önem kazandırmaktadır [17].

Şekil 2. Karaman Kalesi.

Karaman Kalesi, tarihsel geçmişi, kültürel önemi ve konumu nedeniyle günümüzde de bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Mevcut işlevselliğinin yanı sıra, akademik ve bilimsel çalışmalara ev sahipliği yapabilecek, turistik açıdan da yerli ve yabancı ziyaretçilere kapılarını açabilecek durumdadır. Günümüzde şehrin kültürel ve mimari mirasının önemli unsurlarından olan Karaman Kalesi'nin teşhir ve tanzım programı çerçevesinde açık hava müzesi olarak kullanılması söz konusudur. Ayrıca, höyüğün tamamının açık hava müzesine dönüştürülerek, bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabileceği de ifade edilebilir.

Çeşmeli Kilise

Karaman İl Merkezindeki Çeşmeli Kilise, Karadağ Binbir Kilise'de bulunan küçük bazilikaların bir örneğidir (Şekil 3). Bizans Dönemi'ne ait olan eserde, yapı ögesi olarak kullanılan kesme taşlar, bölge nitelikler taşımaktadır. Bizans Dönemi'ne ait olan yapı, 1980 yıllarına kadar cezaevi olarak kullanılmıştır (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/gezilecek yer/c esmeli-kilise). Dış görünüşünü koruyarak iç mekâna çeşitli ayrıntılar eklenmiştir. 2007 yılında restore edilen kilise, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilmiştir. Restore edildikten sonrası kilise günümüzde, çeşitli sanat etkinlikleri, sergiler, toplantılar, şiir ve müzik dinletileri gibi kültürel faaliyetlerin yapıldığı tarihi bir mekân olarak değerlendirilmektedir [18]. Bölgesel kalkına açısından sanatsal ve kültürel olarak önemli bir mekândır. Mevcut işlevselliğinin yanı sıra, çeşitli akademik çalışmalar yapılabilecek imkânları taşımaktadır. Ayrıca bölge halkının çeşitli amaçlarla yararlanabileceği bir yapıdır. Yapıyı ziyaretler sırasında ışık düzeyi, iç mekân özellikleri gibi unsurların pek çok etkinliğe uygun olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3. Çeşmeli Kilise.

Tartan Evi

Çeşitli kaynaklarda Tartan Konağı şeklinde de tanımlaması yapılan ev iki katlı bir mimari yapı özelliği göstermektedir. Yapı hem mutfak, kiler ve buzhane gibi alanlardan oluşan günlük yaşama uygun bir düzene, hem de konuk ağırlama ve oturma alanlarına sahiptir. Üzerinde bir ejder başı olan büyük bir kapıdan girilen yapıda, inşa malzemesi olarak Binbir Kilise'den getirilmiş taşlar kullanılmıştır. Sağlı sollu odaların bulunduğu Tartan evi, haç biçimli bir plana sahiptir. Dış cephe saman ve çamurla, iç duvarlar, saç kılı, yumurta gibi maddelerin çamura karıştırılmasıyla sıvanmış, çatısı ise toprakla sıkıştırılmıştır (Şekil 4). Yapıda bulunan kapılar, ahşaptır. Yapının üst katında bulunan alçı aynalıkların üzerinde bitkisel motifli süslemeler bulunmaktadır (https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129501/tartan-evi.html). Genel olarak değerlendirildiğinde plan ve bezeme olarak İstanbul evlerine benzeyen yapıdaki süslemelerin, Beylikler Dönemi yapılarından olan Dikbasan Camisi ile iç mekân açısından benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Türk aile yapısına göre planlanmış olan geleneksel Türk evleri, ailenin tüm fertlerine her açıdan hitap eden bir kullanım özelliği göstermektedir. Günümüz yaşam biçimlerindeki değişiklikler, geleneksel aile hayatını ve barınma anlayışını da şekillendirmektedir. Ancak geçmişte var olan mimari özellikleri ve barınma anlayışlarını görebilmek mümkün olmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilirlik ve geçmişin canlı tutulması amacıyla bu

tip yapılar, çeşitli açılardan bölge kalkınmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu mimari yapılarda, mevcut işlevlerinin yanı sıra, yılın belli zamanlarında çeşitli turistik etkinliklere, akademik faaliyetlere veya farklı kültür-sanat etkinliklerine yer verilmektedir. Ayrıca çevre illerden ziyaretçiler davet edilip, yöresel gelenek ve görenekler de tanıtılmaktadır.

Şekil 4. Tartan Evi

Aktekke Camii

1370 yılında Alaaddin Bey tarafından yaptırılmış olan Aktekke Camii Karaman merkezdedir. Dönemin en yaygın yapı malzemesi olan kesme taş kullanımı yapıya doğal bir doku özelliği kazandırmıştır (Şekil 5). Yapısal açıdan değerlendirildiğinde caminin, merkezde yer alan bir kubbesi ve klasik Osmanlı örneklerinden olan yüksek minaresi bulunmaktadır. Caminin içerisinde Mevlâna Hazretleri'nin annesi, kardeşi başta olmak üzere yakınlarının mezarları vardır. Caminin iç kısımlarında Klasik Osmanlı Dönemi kalem işi bezemelerine rastlamak mümkündür [19].

Şekil 5. Karaman Aktekke Camii

Yapı şehir merkezinde bulunması ve sağlam bir şekilde ayakta duruyor olmasından dolayı günümüzde de işlevselliği devam etmektedir. Karaman'a gelen ziyaretçilerin en uğrak mekânlarından olması nedeniyle bölge kalkınmasına büyük katkı sağlamaktadır. Konya'ya, Mevlâna Celaleddin Rumi Hazretleri'nin mezarını ziyarete gelenlerin, Aktekke Camii'ni de ziyaret etmeleri için yönlendirmesi, bölge kalkınmasını daha da güçlendirecektir.

Hatuniye Medresesi

Osmanlı Sultanı Murat Hüdavendigâr'ın kızı, Karamanoğlu Alaaddin Bey'in karısı Nefise Sultan tarafından, 1382 yılında yaptırılmıştır. Yapının giriş kapısında oluklu gök mermerden iri söve taşlar bulunmaktadır (Şekil 6). Taç kapısı, Karamanoğulları devri mimarisinin günümüze ulaşan en önemli eserlerinden biridir [20]. Geniş taç kapı, birbirine geçmeli taşlarla biçimlenmiş, kemer başlangıcı ve kilit taşı bezenmiştir [21]. Hem mimarisi hem de bulunduğu mevki açısından, kentnin dikkat çekici yapıları arasında yer almaktadır. Medrese, revaklarla çevrili açık avlu, tek eyvanlı, sağlı sollu öğrenci odalarının bulunduğu dönemsel bir yapı niteliği taşımaktadır. Yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılan medresede, süsleme özellikle büyük taç kapısında, kapı ve pencere sövelerinde, eyvan kemerlerinde ve öğrenci odalarının girişlerinde kendisini göstermektedir. Süslemelerde geometrik ve bitkisel motiflerin yanı sıra, rumiler, palmeler ile yazılar süslemenin esas düzenini oluşturmaktadır. Günümüzde sergi alanı, toplantı salonu, şiir ve müzik dinletileri gibi etkinliklerin yapıldığı Hatuniye Medresesi aynı zamanda Karaman Müze'sinin yanında yer almaktadır.

Şekil 6. Hatuniye Medresesi

Çeşmeler ve Hamamlar

Su kültürü, insanoğlunun hayatına yön veren, yaşam biçimini şekillendiren ve gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli unsurlardandır. Hayat, temizlik ve arınma olarak algılanan su, yüzlerce yıl vazgeçilmez bir yaşam kaynağı olmuştur. İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren su kaynaklarının yakınlarına yerleşme gereksinimi duymuş, zamanla su, bir medeniyet göstergesi olmuştur.

Su kültürü denildiğinde ise, akla ilk gelen unsurlar, çeşme ve hamam yapılarıdır. Karaman'da, özellikle Osmanlı Döneminden kalma çok sayıda çeşme ile birkaç adet hamam (Şekil 7) bulunmaktadır. Çeşmelerin birçoğunun üzerinde kitabesi vardır. Üzerindeki süslemeler yapıldığı dönemin sanatı hakkında fikir vermektedir. Çeşmelerin bazıları bağımsız, bazıları ise bir yapıya bitişik bulunmaktadır [22]. Hamamlar ise zaman içerisinde restorasyon çalışmaları ile yenilenmiş ve günümüzde kullanılır durumdadır. Yapılan gözlemler sonucunda hamamların günümüzde de işlevselliklerini korudukları görülmüştür.

Şekil 7. Karaman Hamamlarından Örnek

Hamamların, Türklerde su kültürünün en önemli yapıları arasında yer alması, bu yapıların hem kullanım hem de mimari yapı özelliklerinin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Osmanlı Dönemi'ne ait hamam yapılarının bu nedenlerle bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilecekleri düşünülmektedir. Geçmişteki gelenek, görenek ve kültürel unsurların günümüze taşınması, geleceğe aktarılabilmesini de sağlamaktadır. Böylece kültürel unsurlar yaşatılabilecektir. Bölgesel kalkınmanın en önemli noktası tarihsel öğelerin canlı tutulabilmesiyle alakalıdır.

Karadağ

Karadağ, 4.-11. yy' lar arasında yapılmış çok sayıda kilise, manastır, anıt mezar ve tarihi yapıların bulunduğu bölgedir. Geç antik dönemde Avrupa'dan Kudüs'e giden hacıların uğradığı, Hıristiyanlıktaki en önemli üç dini merkezden birisi sayılmaktadır. Tepesinde ve eteklerinde pek çok yerleşim yeri bulunan Karadağ, sönmüş bir yanardağ olarak mevcudiyetini korumaktadır. Karadağ kültesinin üzerinde araştırmacıların her dönem dikkatini çekmiş olan çeşitli tarihi kalıntılar bulunmaktadır. Günümüzde hem yerli ziyaretçilerin hem de yabancı turistlerin merakını cezbeden Binbir kilise harabelerinin temel olarak Madenşehri, Yukarı Ören ve Değle Öreni olmak üzere üç ana bölümde incelenebileceği ifade edilmektedir. [23]. Bunlar, genel olarak yapıldıkları döneme ait işlevlerini koruyamamışlar, antik kalıntılar olarak günümüzde son derece ilgi çekici özelliklere sahiptir. Ayrıca bu tarihi bölgede, doğal yaşamın paydaşları olan yalın atları da seyirlik manzaralar ortaya koymaktadır (Şekil 8 ve 9).

Bizans Dönemi'nde bölgenin en önemli dini merkezlerinden olan Binbir Kilise, Karadağ'ın eteklerinde Maden Şehri köyünün etrafında bulunmaktadır. Büyük bir kısmı mezar yapılarından meydana gelen bölge, Hititler Dönemi'nde de kutsal kabul edilmiştir (<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129387/karadag-binbir-kilise.html>). Pek çok kilise ve manastır içinde barındıran bölgedeki, dini ve askeri yapıların Anadolu'nun kültürel özellikleri açısından oldukça büyük bir önem taşıdığı söylenebilir.

Şekil 8. Binbir Kilise

Şekil 9. Madenşehri Bölgesi Kalıntıları

Karaman'ın Karadağ bölgesi üzerinde yer alan Değle Ören Yeri'nde bulunan yapılardan, Bizans Dönemi ev mimarisi hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür (<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129570/degle-oren-yeri.html>). 2 ya da 3 odalı yapılmış olan bu konutlar dini mimari yapılarla kıyasla sadece ihtiyacı karşılamaya yönelik, oldukça yalın ve sade bir şekilde inşa edildiği görülmektedir. Genellikle kesme taşla inşa edilmiş mezar yapıları olan, kaya mezarları, mezar kapakları bulunmaktadır. Ayrıca, yapılar arasında kaya mezarlarına dönüştürülmüş bir sunak bulunmaktadır. Yapılan kazılarda kaya üzerinde bir kabartma sahnesine ulaşılmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Bizans Dönemi Kaya Mezarlarındaki Kabartma Sahne

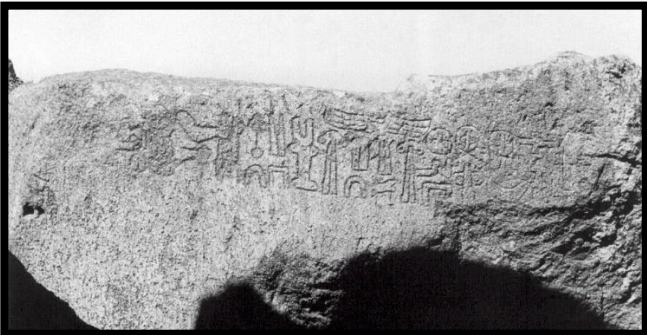
<https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129570/degile-oren-yeri.html>

Pek çok köy arasında yer alan diğer bir bölge de, Derbe Antik kenti'dir. Bu bölge kaya kiliseleri ve mağaralarıyla dikkat çekicidir (Şekil 11). Aziz Paul'un bu bölgeye gelmesi, bu bölgenin Hıristiyanlığın çıkış yerlerinden olması, antik bir yol ile direkt olarak Lystra'ya bağlanması gibi nedenlerden dolayı bu bölgenin de önemi büyüktür.

Üzerlerinde çok sayıda kalıntı bulunan tepelerden birisi de Karadağ'ın en yüksek noktasını oluşturan 2288 m yüksekliğindeki Mahalaç Tepesi'dir [24]. Bu bölgede kesme taştan inşa edilmiş bir kilise vardır. Bu kiliseye taş dehlizlerle bağlanmış olan bir mezar şapeli ile kilisenin batısında manastır ve sarnıçlar yer almaktadır. Mahalaç kilisesi olarak adlandırılan bu yapının özelliği, üç taraftan beşik tonozlarla desteklenen ortadaki kare mekânın üzerinin bir kule şeklinde yükselmesi ve üstünün kubbe ile örtülmesidir. 4-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir [25]. Mahalaç kiliseninde büyük bir kaya üzerinde, Hitit Kralı Hartapus'un adının geçtiği Hitit Hiyeroglifiyle yazılmış bir kitabe bulunmaktadır (Şekil 12).

Şekil 11. Derbe Antik kenti

Şekil 12. Hitit Hiyeroglifi

Karadağ, tarihsel yerleşim yerlerinin bölgeye kazandırdığı canlılığın yanı sıra, ziyaretçilere de çeşitli aktivite olanakları sunabilmektedir. Bölgenin coğrafi yapısının elverişliliği, çeşitli sportif faaliyetlere imkan sağlamaktadır. Örneğin alternatif bir turizm faaliyeti olan yamaç paraşütü etkinlikleri, 2010 yılında yapılmış ve Karadağ'dan havalanan paraşütçüler 242 ve 262 kilometrelik uçuşlarla iki pilot tarafından ayrı ayrı Türkiye rekoru kırılmıştır. Bunun üzerine dünyanın çeşitli yerlerinden yamaç paraşütü pilotları Karaman'a gelerek uçuş yapmaktadırlar (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/karaman/TurizmAktivite/eler/karaman-karadagda-yamac-parasutu>).

Karadağ'ın, sadece ülkemizin değil tüm dünyanın havacılık sporu açısından en uygun parkurlarından biri olduğu söylenebilir. Uzun ve güvenli uçuşlar için çok uygun coğrafi yapısıyla bir cazibe merkezi haline gelmiştir.

3.3. Karaman Taşkale Ören Yeri

Taşkale Ören Yeri olarak adlandırılan alan İbrala (Yeşildere), Manazan Mağaraları, Tahıl Ambarları, Taşkale Köy Merkezi, Kızıllarağını Köyü ve İncesu Mağarası'ndan oluşmaktadır. Türkmen Yörüklerinden Kızıllar aşiretinin, bu köye yerleştirilmesiyle köy Kızıllar adıyla anılmıştır [26]. 1924 yaşanan mübadele sonucunda ise, Karaman'daki Hristiyanlar, Taşkale'den Yunanistan'a göç etmişlerdir [27]. Sonrasında Kızıllar Köyünün adı 1952 yılında değiştirilmiştir.

Taşkale, yüzyıllar boyunca ortaya çıkmış doğal oluşumları ve kültürel zenginlikleri ile ziyaretçilerin ilgi odağı olmuştur.

İbrala (Yeşildere)

Yunus Emre'nin öz yurdu olarak bilinen İbrala, Yeşildere olarak bilinmektedir. Köy içerisinde Bizans Döneminde kilise olarak inşa edilmiş daha sonradan da camiye dönüştürülmüş bir yapı bulunmaktadır. Camide mimari yapı elemanı olarak kesme taş, minaresinde ise sırsız pişmiş tuğla kullanılmıştır (Şekil 13).

İbrala'da her yıl 5-6 Ağustos tarihleri arasında Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri düzenlenmektedir. Etkinliğin Yunus Emre konulu paneller yapılarak, bölge halkı ve çevre yörelerden gelenlere tanıtılmaktadır. Birçok sanatçının sahne alması, yöresel oyunlar, çeşitli sergilerin düzenlenmesi ve spor faaliyetleri gibi etkinlikler düzenlenmektedir.

Şekil 13. İbrala Köy Meydanında Bulunan Cami

Manazan Mağaraları

Yapılan araştırmalarda, tamamen insan eliyle oyulmuş olan bu çok katlı yerleşim alanının güvenlik sağlamak amacıyla oyulduğu sanılmaktadır [28]. Manazan mağaraları yeryüzünde, mevcut ilk manastırlar arasında yer almaktadır. İbrala adı verilen

bölgede doğal kayaların içlerine oyulmuş olan 5 katlı dehlizler toplu mesken yerleridir. Bu mağaraların Bizans Dönemi'ne ait bir yerleşim yeri olduğu ön cephede bulunan bir şapelden anlaşılmaktadır. Mağara çok katlı olup, giriş katı, kum kale, at meydanı ve ölü meydanı gibi kısımlardan oluşmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. Manazan Mağaraları ve At Meydanı

Her katın ortasında düzenli bir şekilde işlenmiş geniş ve uzun salonlar bulunmaktadır (Şekil 15). Dışa açılan pencerelerden içeriye ışık ve hava girmektedir. Bölgeye doğal bir güzellik kazandıran bu kültürel değer, çevresindeki alanın da elverişli olması nedeniyle, günümüzdeki işlevselliğinin yanısıra açık hava müzesi olabilecek imkânlarla da sahiptir. Çevresiyle birlikte anlam taşıyan bu mağara, çeşitli kültür-sanat faaliyetleri ve doğa yürüyüşleri gibi etkinliklerle daha fazla ziyaretçi kabul ederek, bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

Şekil 15. Manazan Mağaraları

Manazan mağaralarında yapılan kazılar sonucunda çıkarılan mumya, halen Karaman Müze'sinde sergilenmektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Manazan Mağaralarından Çıkarılan Mumya

Arkeolojik araştırmalar sonucunda, Geç Roma, Erken Hıristiyanlık, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait buluntulara rastlandığı ifade edilmektedir (Şekil 17). Mağaralarının içerisinde bulunan seramik kalıntıları ve diğer bazı parçalar bu bölgede Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerine ait yaşam belirtilerinin olduğunu göstermektedir [29].

Şekil 17. Manazan Mağaraları Deniz Kabuğu fosilleri (Kişisel arşivden)

Taşkale Köy Merkezi

Taşkale köyü, Geç Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerine tarihlenmektedir. Hıristiyanlık dininin yasak olduğu ilk dönemlerde saklanmaya uygun bir yapıya sahip olması nedeniyle, önemli yerleşim merkezlerinden olduğu söylenebilir.

Köy merkezine yapılan ziyaretlerde ve köy halkıyla yapılan görüşmelerde, bölge insanının üretime teşvik edilmesi, daha rahat bir yaşam için imkânların sağlanması ve özellikle de çocukların eğitim alabilecekleri okulların atılmasıyla ilgili konular dile getirilmiştir (Şekil 18). İklim ve coğafi koşulların bu denli elverişli olduğu bölgede kesintisiz bir üretim yapılabileceği, aynı zamanda da doğal ve kültürel öneme sahip olan yerlerin tanıtımında kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanılması gerektiği de bölge insanı tarafından dile getirilmiştir.

Şekil 18. Köy Halkı (Kişisel arşivden)

Taşkale Halıcılığı

Bölgede, Kızıllar Halısı olarak dokunan halılarda, yaklaşık 40 desen kullanılmaktadır. Geçmişte halıdan başka, yastık, heybe, çanta, seccade v.b. ticari ve kalkınma amacıyla dokumalar yapılmıştır. Halılarda doğal ve kök boyalar ile kendi yetiştirdikleri hayvanların yününden ürettikleri dokuma iplikleri kullanılmaktadır (Şekil 19). Geometrik ve bitkisel desenlerin kullanıldığı Taşkale halılarında, motifler genellikle sarı ve kırmızı renklindedir.

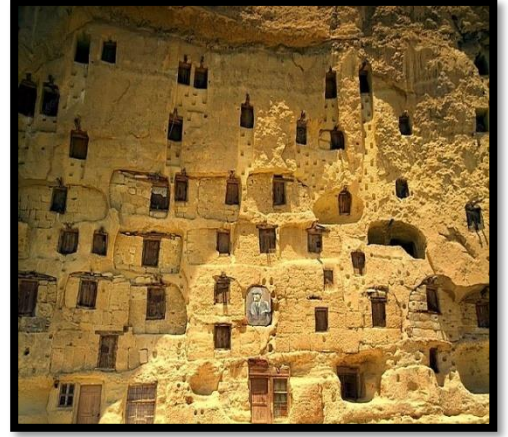

Şekil 19. Taşkale halısından örnekler

Geçmişten günümüze süregelen değerler, kültürel kimliğimize oluşturmaktadır. Kimlik bir toplumun varoluş simgelerindedir. Yöresel el sanatlarında üretimin devamlılığı, geçmişi geleceğe taşımanın en etkili yollarındandır. Bu nedenle, bölgesel kalkınmada el sanatlarının da rolü oldukça önemlidir. Karaman Taşkale halılarının, yöresel olduğu kadar evrensel düzeyde oluşu, bölge halkının istihdamına fayda sağlayacağı gibi, aynı zamanda bölge kalkınmasına da katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle günümüzde Taşkale halılarının üretimine yeniden ivme kazandırılması ve bu sanat dalının tekrardan canlandırılması bölge kalkınması açısından oldukça önemlidir.

Tahıl Ambarları

Taşkale köyünün kale görünümü oluşu, kayalardan ve tahıl ambarlarından meydana gelmesi nedeniyle, Taşkale olarak adlandırılmaktadır [30]. Hıristiyanlık Dönemi'nden bu yana kullanıldığı kabul edilen, 250'den fazla tahıl ambarının yüksekliği 165 metre uzunluğundadır. Kaya kütesinin üzerine, içine oyulmuş olan nişlere tutunarak çıkılmaktadır. Tahıllar, tek veya iki odalı olarak oyulmuş olan ambarlara makara sistemi ile taşınmaktadır. Bölgenin tarihsel dokusuna olumlu katkı sağlayan bu oyuntular, işlevsel olduğu kadar, görsel bir zenginlik sağlamaktadır. Yüzlerce yıl ayakta kalabilen, geçmişte ve günümüzde aynı amaca hizmet eden bu yapılar, sadece görsel açıdan bile bölgesel kalkınmaya fayda sağlamaktadır (Şekil 20).

Şekil 20. Tahıl Ambarları

Bu nedenle yapı sadece işlevselliği değil, aynı zamanda doğal dokusu nedeniyle de oldukça dikkat çekicidir. Mimari özellikleri nedeniyle yapı, günümüzde hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin ilgi odağı olmaktadır. Çeşitli belgesellere, yarışmalara, tanıtım programlarına konu ve mekân teşkil eden tahıl ambarlarının bulunduğu alan, önemini her zaman korumaktadır. Hatta çok yakın bir tarihte ulusal bir kanalda yayınlanan "MasterChef" adlı yarışma, programına ev sahipliği yaparak, bölgenin tanıtımı ve kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Tahıl ambarlarının Karaman'ın bölgesel kalkınmasında ilk sıralarda yer alabileceği söylenebilir.

Tahıl ambarlarının yer aldığı bu büyük kaya kütesinin içerisine, günümüzde mescit olarak kullanılan bir yapı oyulmuştur. Yaklaşık 300 kişi alan bu yapının, ilk Hıristiyanlık döneminde, şapel olarak yapıldığı tahmin edilmektedir. Taşa oyulmuş mihrabı, dışarıya açılan üç penceresi ve taş basamaklı merdivenleri bulunmaktadır (Şekil 21).

Şekil 21. Taş Mescit

Kızıllarağini Köyü

Taşkale köyüne yaklaşık 2 km. mesafededir (Şekil 22). Eski Türklerde güney tarafa kızıl yön denilmekte olduğundan, Asya'dan gelen Türk boylarının kurdukları köyler arasında kızıl takılı pek çok yerler veya yöreler vardır. Kızıllar adı Kuzey Asya Türk boylarından birisinin karakteristik adıdır [31]. Ağın sözü ise, öz Türkçe bir terimdir. Yakın olmak, bağlılık anlamlarındadır. "Kızıllarağini" ise kızılılara bağlı, onların bir kolu anlamına gelmektedir. Pek çok Türk boyları, geldikleri ana yurtlarındaki, şehir veya kasabalarının ya da oymaklarının adlarını Anadolu'da yeni kurdukları yurtlarına bir hatıra olarak vermişlerdir. Sibiry'a'dan gelen Türkler de Kızıllarağini'nin ismini kullanmışlardır. Hatta ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün buradan Selanik'e göç ettiği bilinmektedir [31]. Bunun bilinirliğinin yaygınlaştırılması, turizm hareketliliğine olanak sağlayacaktır. Bu durum, Karaman'da yerel yönetimlerin çabalarıyla ivme kazanmıştır.

Şekil 22. Kızıllarağini Köyü

İncesu Mağarası

Tarih öncesi çağlardan itibaren barınma ve korunma amacıyla kullanılmış olan mağaralar, insanlık açısından önemli bir yere sahiptir. Mağaralar zaman içerisinde doğal oluşumlar nedeniyle çeşitli özellikler kazanmışlardır. Karaman'da yer alan İncesu mağarası da doğal özellikleri nedeniyle günümüzde her kesimden ziyaretçinin ilgisini çekmektedir. Doğal kültür varlığı özelliği gösteren İncesu Mağarası, yaklaşık 1356 metre uzunluğundadır (<http://www.karaman.gov.tr/incesu-magarası>).

Taşkale kasabasının İncesu deresinin yakınında yer alan mağarada, çok sayıda sarkıt ve dikit görsel bir zenginlik sergilemektedir (Şekil

23). Kaya sığınaklarının bulunduğu bölümde, Roma Dönemi'ne ait küçük bir yerleşimin bulunduğu dair izler mevcuttur.

Şekil 23. İncesu Mağarası

Mağaranın içerisinde yaklaşık 1100 metrelik ahşap ve metal yürüyüş yolları bulunmaktadır. Yolların bitiminden sonra yaklaşık 150-200 metrelik bir kısım daha bulunmaktadır. Mağara içerisindeki su seviyesinin bahar aylarında yükseldiği yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. İncesu Mağarasının giriş kısmının bulunduğu yerin rakımı yaklaşık 2200 metredir. İncesu Mağarası'nın kapısında bulunan tabelada, mağaranın yaklaşık 2 milyon yıl önce oluşmaya başladığı ve astım hastalarına iyi geldiği ifade edilmektedir.

1992 yılında birinci derece doğal sit alanı olarak ilan edilen, 2013 yılında da kapılarını ziyaretçilere açan İncesu Mağarası, oluşumu devam eden sarkıtlar, dikitler ve traverten havuzlarıyla her yıl 50 bine yakın doğaseveri ağırlamaktadır.

Bölgeye yapılan kişisel ziyaretlerde elverişli bir iç mekân özelliği gösterdiği görülmüştür. Önemli bir doğal miras olan mağaranın çevresi, özellikle doğa kampı olarak kullanılmaya uygun bir özelliğe sahiptir. Ziyaretçilere yönelik hediyeelik eşya satış alanları ve mesire yerlerinin de yapılması, günümüzde ve gelecekte de bu mağaranın bölge kalkınmasına katkısının sürekli olacağına işaret etmektedir. Doğal miras niteliği taşıyan mağara tüm bu özellikleriyle sürdürülebilir bir ziyaret potansiyele sahiptir. Bu nedenle bölge kalkınmasına kesintisiz bir şekilde katkı sağlayabilmektedir.

3.4. Taşkale Ören Yeri'nin Bölge Kalkınmasındaki Önemi ve Öneriler

Çalışmanın araştırma sürecinde referans alınan envanterler ışığında, bölgeye yapılan ziyaretler, bölge halkıyla yapılan görüşmeler sonucunda, Taşkale Ören Yeri'nin bölge kalkınmasına önemli katkılar sağladığı söylenebilir.

Taşkale, coğafi ve iklimsel koşulları açısından yılın her döneminde ziyaretçilere açıktır.

Bölgede bulunan önemli kültürel ve doğal değerlerin yanı sıra, yöresel ve tarım ürünlerinin tanıtılması amacıyla yılın belli dönemlerinde geniş katılımlı yarışma, festival, tanıtım günleri gibi etkinlikler yapılması da bölgeye önemli katkılar sağlayacaktır.

Yılın belli dönemlerinde çevre ve doğa yürüyüşleri, sağlıklı yaşam etkinlikleri ve gençlik kampları önerilebilecek önemli başlıklar arasında yer almaktadır.

Akademik düzeyde bölgede yapılabilecek sempozyum, panel, çalıştay ve workshop gibi faaliyetler bölgenin hem

tanınırlığını arttıracak hem de bölge kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Çeşitli amaçlarla öğrenci katımlı ziyaretlerin bölgeye düzenlenmesi, bölgeyi farklı bir açıdan kalkındıracaktır.

4. Sonuç

Kültürel mirası oluşturan değerler ve yöresel zenginlikler, bölgenin önem kazanmasında ve kalkınmasında büyük rol oynamaktadır. Geçmişten günümüze kadar devam eden mevcut toplumsal, tarihsel ve kültürel birikimlerin yaşatılması, devamlılığının sağlanması ve geleceğe aktarılması, mekânsal ve zamansal açıdan sürdürülebilir bir yaklaşım oluşturmaktadır [32]. Kültürel ve doğal mirasın bölge tanımı üzerinde sosyo-ekonomik durum, bölgesel ve toplumsal kalkınma, ortak kültürel değerlere sahip çıkma duygusunu geliştirme gibi birçok olumlu etkileri olduğu söylenebilir [33].

Önemli kültürel mirasları da bünyesinde barındıran Karaman'da nesiller arasındaki kültürel aktarımın, gelecek nesillerin alışkanlıklarını da etkileyeceği söylenebilir. Bölgenin kültürel mirasına tanıklık eden bu eserlerin, sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan kalkınmaya öncülük edeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, bir toplumun ortak değerleriyle ilgili farkındalık yaratmanın, sosyal açıdan dışa dönük bir sistem oluşturacağı da öngörülmektedir.

Yöresel kültürel miras unsurları, bölge ve ülke tanıtımında önemli rol almakta, evrensel düzeyde iş birliğinin ve ekonomik girişimlerin artmasını da sağlamaktadır. Böylece çeşitli gelir imkânları ile istihdamın artmasına da zemin hazırlayacaktır. Ayrıca sanat, kültür, spor etkinliklerinin ve turizm hareketliliğinin de artırılması, bölgesel kalkınmanın yanısıra, Karaman'ın tanıtımı ve öneminin artmasında büyük rol oynayacaktır.

Ziyaretçiler gittikleri bölgelerin kültürlerini, geleneklerini, yerel özelliklerini ve tarihsel geçmişini deneyimleme eğilimindedirler. Ayrıca, doğa ve macera sporları yapıp, festivaller, el sanatları gibi etkinliklere katılarak da kültürel faaliyetler gerçekleştirebilirler.

Bölgesel el sanatlarının sürdürülebilirliği, festival, kermes ve tanıtım günlerinin düzenlenmesi ile adını daha büyük kitlelere duyurabilecektir.

Bölgede yetiştirilen tarım ürünlerinin, daha büyük boyutlu etkinliklerle tanıtılması, talep edilebilirliğinin artırılması ve kolay temin edilebilirliğini sağlamak gerekmektedir. Kalkınma dinamikleri arasında yer alacak olan bu ürünlerin, bölgeye has özgün bir karakter taşıması ve farkındalığın uyandırmasında da etkili olacaktır.

Tarihi miras niteliği taşıyan doğal ve kültürel unsurların, yerli ve yabancı iletişim kanalları aracılığıyla tanıtılması hem bölgenin hem ilin hem de çevre illerin öneminin artmasına katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Evrensel boyutta gerçekleşecek bu girişimler, kucaklayıcı ve birleştirici bir ortamın da oluşmasını sağlayacaktır. Hatta belli periyotlarda yapılarak bu etkinliklerin geleneksel hale gelmesi de sağlanabilecektir. Yukarıda sıralanan tüm önerilerin hayata geçirilmesiyle, bölgesel kalkınmanın artacağı ve canlılığın sağlanacağı söylenebilir.

Kaynakça

- [1] Deviren, N. V. ve Yıldız, O. (2014). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (44), 1-35.
- [2] Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyü'nde Kültürel Miras ve Turizm Algısı, Milli Folklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, 22(87): 181-190.
- [3] Osborne, B. S. ve Kovacs, J.F. (2008). Kültür Turizmi: Otantiklik Arayışı, Fanteziden Kaçma veya Gerçekliği Deneyimleme. Seçim, 45 (6), 927-937.
- [4] Uygur, S. M. ve Baykan, E. (2007). Culture Tourism and Effect of Cultural Tourism and Tourism on Cultural Wealth. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 30-48.
- [5] Dinler, Z. (2012). Bölgesel İktisat. (9.Baskı). Ekin Yayınevi, Bursa.
- [6] UNESCO. (2017). World Heritage Education Programme <https://whc.unesco.org/en/wheducation/>, Erişim Tarihi: 06/07/2021.
- [7] Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1991), Ortak Geleceğimiz, Belkıs Çırakçı (çev.), Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara
- [8] Evci, A. İ. ve Şahin, C. (2021). Göreme Açık Hava Müzesi'nin Erişilebilir Turizm Potansiyelleri Üzerine Bir Araştırma. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (21), 147-153.
- [9] Akyıldız, N. A. ve Olgun T. N. (2020). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Anadolu'da Tarihi Yerleşimlerin Korunması ve Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi. Milli Folklor, 16(128), 234-243.
- [10] Aktulum, K. (2020). Kültürel Mirasın Anlambilimi. Milli folklor, 32(126).
- [11] Deniz, T. ve Savaşkan, Y. (2018). Taşınmaz Kültür Varlıkları Kapsamında Ayasofya Müzesi'nin İstanbul Kültür Turizmine Katkısı. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(2), 92-103.
- [12] Dinçer, İ. (2013). Thinking Together Urban Conservation With Urban Modernization in The Process of Urban Transformation: The Possibilities of "Historic Urban Landscape" Concept. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 1, 23-41.
- [13] Kocalar, A. O. (2016). Ekolojik Farkındalığın Arttırılmasında Milli Parkların Rolüne İlişkin Öğrenci Görüşleri. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5(9), 55-61.
- [14] Kurt, M. (2009). Karaman'da eski çağlara ait kültürel unsurlar ve turizm açısından önemi. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 21, 165-196.
- [15] Uca, A. ve Ülker, A. (2016). Geçmişten Günümüze Karaman'da Meslekler. Konya: Palet Yayınları.
- [16] Kalaycı, S. (2018). Şehir markası ve imajı: Karaman örneği (Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- [17] Delen, K. (2005). Karaman İl Merkezinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- [18] Şahiner, T. (2012). İnanç turizmi potansiyeli ve halkın inanç turizmine bakışı açısından Karaman (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- [19] Şahin, H. (2017). Karaman Mader-i Mevlâna (Aktekke) Camisi Haziresinde Bulunan Mezar Taşları. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (44), 297-343.
- [20] Dilay, S. (2012). Kültürel ve Tarihi Açından Karaman'daki Hatuniye Medresesi'nin Yeri Odaları. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012(2), 1-4.
- [21] Doğan, N. Ş. ve Fataha, E. B. (2011). Karamanoğulları Medreselerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Ermenek Tol, Karaman Hatuniye/Melek Hatun ve Niğde Ak Medreseleri. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 14(14), 95-118.
- [22] Denктаş, M. (2000). Karaman Çeşmeleri. Kıvılcım Yayınları, Kayseri.
- [23] Kurt, M. (2007). Eskiçağda Karaman, ISBN: 978-975-7734-16-1 Murat Kitapevi, Yenişehir, Ankara.
- [24] Kurt, M. (2013). Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma.
- [25] Eyice, S. (1971). Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, Recherches Archéologiques á Karadağ (Binbirkilise) et Dans La Région De Karaman, İstanbul.
- [26] Çiçek, A. (2013). Türklerde İskân Siyaseti. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (2), 29-46.
- [27] Ekin, C. (2017). Karamanlıların soy kütükleri Karamanlıca (Grek Harfli Türkçe) kitabeli mezar taşlar. Sanat Tarihi Dergisi, 26 (2), 221-241.
- [28] Özgen, H. (2006). Zamanın Kapıları Karaman. Mart Matbaacılık.
- [29] Tapur, T. (2017). Karaman Çevresindeki Tarihi Yerleşim Alanları. Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, 12(24), 101-114.
- [30] Gültekin, N. T. ve Uysal, M. (2018). Kültür Mirasının Sürdürülebilirliğinde Alan Tanımı: Taşkale Kaya Oyma Tahl Ambarları Örneği. Humanities sciences, 13(3), 36-56.
- [31] Yıldırım, İ. (2017). "Kızıllar Kültürü", Murat Kitabevi, ISBN: 978-975-2469-18-1, Ankara.
- [32] Altunbaş, A. ve Özdemir, Ç. (2012). "Çağdaş Müzecilik Anlayışı ve Ülkemizde Müzeler". Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Erişim Tarihi: 28.12.2017. <http://teftis.kulturuzm.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf?0>
- [33] Batman, O. ve Oğuz, S. Ç. (2008), Kültür Turizmi. Hacıoğlu, N ve Avcıkurt, C. Ed., s: 189-208. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İnternet Kaynakları

- <https://www.turkiye-rehberi.net/karaman-haritasi.asp> (Erişim Tarihi: 21/05/2021)
- <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129387/karadag-binbir-kilise.html> (Erişim Tarihi: 16/06/2021)
- <http://www.larende.com> Özunal, H. (2017). (Erişim Tarihi: 26/06/2021)
- <https://karaman.ktb.gov.tr/TR-129570/degle-oren-yeri.html> (Erişim Tarihi: 16/06/2021)
- <http://www.icomos.org.tr/> (Erişim Tarihi: 11/03/2021)